

Moderne TIDER

KLIMALITTERATUR: Det kan være vanskelig å skrive om klimaendringer, men noen forsøker – deriblant Amitav Ghosh og Robert Macfarlane.

LITTERATUR

Å skrive om det umulige

Mennesket påvirker jorda så intenst at vi har skapt en ny geologisk epoke. Hvorfor er det så vanskelig å skrive litteratur om det?

TEKST: TORBJØRN TUMYR NILSEN

Det er veldig, veldig vanskelig å skrive fortellinger om klimaendring, sa den indiske forfatteren Amitav Ghosh til den britiske avisa The Guardian i vinter. Som fiksjonsforfatter måtte han ty til sakprosa da han i 2016 ga ut boka «The Great Derangement: Climate Change and the Unthinkable». Hvorfor?

Ghosh mener skjønnlitteraturen i dag er ekstremt opptatt av individet, identitet og menneskets indre tilstander. Han mener litteraturen de siste 40 årene har tatt en sterk menneskeorientert vending og på mange måter er mer antroposentrisk – menneskesentrert – i dag enn noen gang tidligere.

Litteraturens antroposentriske endring skjer imidlertid samtidig som det utvikler seg enighet blant planetens geologer om at mennesket er i ferd med å skape sin egen geologiske epoke – *antropocen*.

Menneskets avtrykk på klima, biologi og geokjemi har skapt så store endringer at vi er i ferd med å oppleve et epokeskifte.

Antropocen handler ikke bare om klimaendringer, men også om plast i havet, nitrogen- og fosforutslipp fra kunstgjødsel, produksjon av betong og aluminium, oppdemming av elver, boring etter olje og mineraler og arealendring. Det handler om korallrev som dør og om tap av biologisk mangfold, om arter som flyttes av mennesker til nye områder og fortrenger andre arter. Det handler også om produksjon av radioaktivt avfall. Et lag med forskere oppsummerte det slik i Science i 2016: «Menneskelig aktivitet lager et gjennomgripende og vedvarende avtrykk på jorda.»

Knute på tunga

Det finnes mange grunner til at det er vanskelig å skrive om de enorme endringene som skjer rundt oss. En

TILSØLT: En fugl er dekket av olje etter et utslipp i Svartehavet. Mange av endringene i

«Hadde CO₂ vært svart røyk som stinket sulfid, ville klima-problemet vært løst for lenge siden»

PER ESPEN STOKNES,
PSYKOLOG OG FORFATTER

av grunnene er at de, til tross for sin geologiske hurtighet, skjer så sakte og ubemerket. Samtidig er endringene enorme: Vi får vind som aldri har blitt målt sterkere, hav som aldri

har gått høyere eller vært varmere, is som aldri har smeltet hurtigere, arter som dukker opp på nye steder.

I tillegg er fortellingen om den menneskelige tidsalderen, antropocen, så stor og kompleks at både språket, skriften og forfatterne får problemer.

Dette har opptatt den britiske forfatteren Robert Macfarlane, som skriver bøker om miljø og klimaendringer, deriblant bestselgeren «Landmarks» og «The Wild Places». Han mener fortellingen om antropocen kan være effektiv når vi skriver om miljø og klima.

– Det er sjokkerende å bli konfrontert med ideen om at vår påvirkning på jordas systemer nå er så kraftig og gjennomgripende at man tror man må designe en helt ny epoke i vår geologiske historie, sier Macfarlane, som nylig besøkte Oslo og Lofoten.

Han mener likevel at utfordringene er store. Grunnen, tror han, er at problemet hviler på så mange

26 Sjansen for å få et forhold til å vare øker om man velger en partner lik seg selv. Går det ut over romantikken?

DE NÆRE TING

28 Dag Hoel har reist verden rundt, men har endt opp med å skrive om hjembyen Raufoss.

LIVET

naturen er menneskeskapte. Det gir navn til en ny geologisk periode: antropocen.

FOTO: ALEXANDER NEMENOV, AP/NTB SCANPIX

momenter, ikke bare menneskelige, at man fort mister oversikten.

– Det hele er et ufattelig parti med sjakk i 64-dimensjoner – og derfor blir alle spådommer svært vanskelig. Ny datateknologi har gitt oss muligheten til å kartlegge den komplekse interaktiviteten i antropocen, men informasjonsmengden blir så stor at det blir utfordrende å kommunisere resultatene på en god, representativ måte.

I fortellingen om antropocen er det dermed ikke én stor skurk som kan straffes eller stoppes. Det er mer slik at vi alle er både skurker og potensielle gjerningsmenn. Dermed blir ødeleggelsene også vanskelig å skrive om.

– Når du beskriver dem, virker det litt som å prøve fange tåke. Det er en grå masse av aktører, handlinger og effekter som gradvis ødelegger jorda?

– Ja, nettopp. Atomkrig – muligens min foreldregenerasjons antropocen – var mye lettere å representere. Det

var dramatisk, rask, konsentrert i handling som ville ha massive konsekvenser. Det var også lett for de fleste å føle seg som tilskuere til det hele. Ansvar og handlingene hvilte på noen få ledere.

Ny naturinteresse

Forrige geologiske skifte skjedde da halocen erstattet pleistocen. Det fant sted 11.700 før vår tidsregning. At vi i dag står plantet med beina i to geologiske epoker – i en slags geologisk overgangsalder – er dermed svært unikt. Da er det kanskje ikke så rart at det er uvanlig og vanskelig å skrive om.

Psykolog og økonom Per Espen Stoknes ved Handelshøyskolen BI er aktuell med boka «Det vi tenker på når vi prøver å ikke tenke på global oppvarming». Boka kom først ut på engelsk og tar for seg klimaparakset – hvorfor så mange av oss ikke ser ut til å ta inn over oss de menneskeskapte klimaendringene.

MENNESKETS TIDSALDER

■ Holocen er den geologiske perioden vi nå er inne i. Den regnes fra ca. 11.700 år før vår tidsregning, altså fra siste istid og fram til nå.

■ Antropocen er det foreslåtte navnet på det geologiske tidsavsnittet som skal etterfølge holocen.

■ Forslaget om overgangen til en ny epoke fra holocen er begrunnet i de omfattende endringene av jordas overflate som skyldes menneskelig aktivitet, særlig i tida etter den industrielle revolusjon.

■ Antropocen kan oversettes med menneskets tidsalder. «Antropo» betyr menneske, og «cen» betyr ny.

Stoknes bruker blant annet psykologi til å forstå hvorfor klimabudskapet ikke når fram til folk. Han mener vi må forstå hvordan «gamle-hjernen» forholder seg til ny informasjon – altså de eldgamle behovene som er innkodet i våre gener.

– Gamlehjernen har en tendens til å ikke bry seg om det som er langt unna i tid og rom. Enten det er klodens klima i 2100 eller voldsomme tropiske sykloner. Ser folk et bilde av en isbjørn på smeltende is, er gamlehjernen automatisk reaksjon at dette ikke gjelder meg.

I tillegg skapes det avstand til klimaproblemet bare ved at CO₂ i seg selv er så abstrakt.

– Hadde CO₂ vært svart røyk som stinket sulfid, ville klimaproblemet vært løst for lenge siden. Men det er usynlig og luktløst, og derfor vanskelig rent psykologisk å både forstå og reagere.

Dette er én av grunnene Stoknes trekker fram som årsakene til at klimakommunikasjon ofte er feilslått. Et annet element er at fortellinger om klimaendring ofte rammes inn som dommedagsfortellinger. Han viser til tall fra Reuters Institute for the Study of Journalism i Oxford, som viser at 80 prosent av artiklene om klima er katastrofefokusert.

– Spiller man på frykt og skyld, vet vi at mennesker lett passiviseres. Det er et kraftig virkemiddel som må begrenses, før folk reagerer med at problemet er for stort til å løses.

I tillegg oppfatter vi en avstand mellom det vi vet om klimaendringene og det vi gjør.

– Denne dissonansen kan ofte føre til at man går i forsvarsposisjon, til selvtvettferdiggjøring i stedet for engasjement.

Mulighetsbeskrivelse

I stedet ligger løsningen, både når det gjelder hvordan vi snakker om klima, skriver om klima og handler, om å omfavne problemet. Vi må se mulighetene klimakrisa faktisk skaper, mener Stoknes. Han ønsker seg nye, positive klimabeskrivelser.

– Klimaproblemet er faktisk en

unik mulighet for menneskeheten til å iverksette smarte samfunnsendringer mye forttere enn ellers. Ett av mine forslag er å gi klima en overveiende løsningsrettet innramming, sier han.

– Vi vil få bedre matsystemer og mindre allergier og astma. Ved å skrive om og skape grønne, smarte byer, vil vi få vesentlig bedre livskvalitet med på kjøpet.

I tillegg har forskning, ifølge Stoknes, vist at mennesker reagerer mest konstruktivt når det får presentert løsningsorienterte fortellinger. 75 prosent optimisme og 25 prosent katastrofe skal være den gyldne regel for balansert klimakommunikasjon.

Stoknes har også tro på å skrive om antropocen og klimaendringer ved å beskrive det vi mister: de vakre, viktige skogene som avskoges, de fantastisk komplekse økosystemene som finnes og trues og om hvor gjensidig avhengig vi som mennesker er av de samme systemene.

«Det hele er et ufattelig parti med sjakk i 64-dimensjoner»

ROBERT MACFARLANE, FORFATTER

– Jeg har stor tro på å fortelle slike fortellinger, men det er avgjørende å inkludere enkeltmenneskene i den fortellingen. Vi må snakke med marinbiologien som har fulgt korallrevene i Great Barrier Reef og beskrive med god prosa den personlige sorgen han føler. Når forskerne blir mennesker med følelser og fortellinger vi kan kjenne oss igjen i, da tror jeg folk vil engasjeres, sier Stoknes.

Ingen vei tilbake

«Så du er den lille kvinnen som skrev boka som startet denne krigen», skal Abraham Lincoln ha sagt til Harriet Beecher Stowe da de møttes i 1862. Boka «Onkel Toms Hytte» ble 1800-tallets største bestselger etter Bibelen og belyste slaveriets grusomme urettferdighet på en slik måte at den førte til faktisk endring.

I 2017 handler det kanskje ikke om å skrive den avgjørende boka, men heller om i det hele tatt å klare å skrive om det som for mange er dagens viktigste kampsak – menneskehetens ødeleggelse av planeten jorda.

For Amitav Ghosh er det i alle fall ingen vei tilbake: «Med en gang du begynner å se på dette temaet litt detaljert, klarer du ikke legge det fra deg og gå tilbake til gamle temaer. Det blir bakgrunnen for alt du gjør og tenker. Derfor vil klima bli en stor del av det jeg skriver fra nå av.»

modernetider@klassekampen.no